

FLACHBARTH ERNŐ DR.

CZAMBEL PUBLICISZTIKAI MŰKÖDÉSE.

A magyar napilapok hasábjain az 1880. év folyamán megjelent első cikkeiben a huszonnégy éves Czambel Samu, aki az ugyanabban az évben megjelent „Tót hangtan“-on kívül, addig a „Národnie Noviny“-ben Nikita Matejovic álnéven több elbeszélés mellett a Budapesten élő tót tisztviselők, kereskedők és iparosok argot jávai foglalkozó¹ tanulmányt is megjelentetett, a teljes tudományos felkészültség dialektikájával hívta fel a magyar közvélemény figyelmét a cseh-tót szolidaritás kérdéseire.

Ezek a cikkek „Mozgalom a tót irodalom terén“ a „Pesti Hírlap“-ban² és „A csehek és tótok irodalmi egységéről“ címmel az „Ellenőr“-ben³ jelentek meg olyan időben, amikor a „Slovenská Matica“ működésének Tisza Kálmán miniszterelnök által elrendelt beszüntetése óta a tót szellemi életet eltöltő tétlenséget jelentősebb megmozdulások váltották föl. Ekkor indította meg a turócszentmártoni tót nyomda részvénytársaság könyvterjesztési akcióját és hívta fel a tót közönséget, hogy egy bizonyos állandó évi Összeg erejéig fizessen elő az általa kiadott könyvekre. Ugyanekkor Prágában Heyduk Adolf, a tótoklakta táj szépségeit és a tót népet megéneklő kiváló cseh költő és Pokorny Rudolf szerkesztésében megindult az egyébként csak rövidéletű „Öesko-slovenská Knihovna“ (Cseh-tót könyvtár), amely azt a célt tűzte ki maga elé, hogy szépirodalmi és közhasznú könyveket tót nyelven is kiadjon, tudományos műveket ellenben kizárólag cseh nyelven.⁴ Cseh

¹ 1877. október 18 és október 20. „Hlavnomestská slovincina.“ Szerzősége kiténik a turócszentmártoni múzeumban őrzött hagyatékában talált „Soznam prác mojich, ktoré tlaçou vysly“ jegyzékből, amelyet Weingart tett közzé „Prispevky k studiu slovenstiny“ c. tanulmányában“. (Sborník filosofické fakulty university Komenského v Bratislavě. Rocnik I. Cislo 17. 22. 1.)

² 1880. május 1. C. S. aláírással.

³ 1880. július 31. és augusztus 1. Czambel Samu aláírással.

⁴ Pesti Hírlap 1880. május 1.

részről akkor már belátták, hogy a tót irodalmi nyelvnek a csehtől való elszakadása megmásíthatatlan tény és ezért, hogy a veszett fejsze nyelét megmentésük, arról próbálták meggyőzni a tótokat, hogy a teljes elszakadás nem tesz nekik jó szolgálatot, mert önálló tudományos irodalmat, márcsak a tót könyv vásárló közönség csekély felvevőképessége miatt is nem teremhetnek maguknak. Ez az érvelés állott a középpontjában annak az ideológiának, amelyet cseh-tót szolidaritásnak, dualizmusnak vagy kölcsönösségnek (vzájemnost') neveznek és amely a cseh és tót sajtóban azt a ma sem teljesen kiveszett szokást honosította meg, hogy egyes cseh lapok tót szerzők közleményeit tót, egyes tót lapok pedig cseh szerzők közleményeit cseh nyelven hozzák. Az 1880. év a cseh-tót viszony szempontjából különben azért is jelentős, mert ebben az évben jelent meg Holecek Józsefnek „Podejme ruku Slovákom“ (Nyújtsunk kezét a tótoknak) című írása, amelyben azt hirdette, hogy a cseheknek a német nyelv terjedésével szemben tartalékra van szükségük, amelyből állandóan új erőt meríthetnek és ilyen tartalék csak Szlovenszko lehet.⁵

Czambel éles szemmel meglátta ennek az ideológiának politikai következményeit. „A cseh-tót szolidaritás kérdése — írta az „Ellenőr“-ben — elég fontos arra, hogy a magyarok is érdeklődjenek a kérdés elintézését. A kérdés fontosságát nem szállítja le azon körülmény, hogy ez csak az irodalomra vonatkozik . . . Ha a tótok magukévá tennék a cseh irodalmat, átvennék egyszermind a cseh szellemet is s tudvalevő, hogy ez a magyar hazafiságot nem nagyon segítené elő a hazai tótokban. A tótok a mostani viszonyok között magukban is tényezőt képeznek, de ha ők magukat egyszerre a cseh nemzet egy részének manifesztálják, ezen tényező jelentőségében megváltoznék“. Majd utal a magyarországi szerbekre és így folytatja: „A tótok és csehek éppen úgy földrajzi összeköttetésben állanak, mint a szerbek“, végül pedig e megjegyzéssel fejezi be: „. . . az elsőrangú politikai cseh lapok ebben az ügyben nem nyilatkoznak. Lehet nem bízunk abban, hogy a cseh-tót egység feleleveníthető volna, vagy nem tartják erre alkalmasnak az időt.“

Miként később még annyiszor, első publicisztikai megnyi-

⁵ Idézi Czambel „Slováci a ich rec“ című művében 241. 1.

latkozásában is a cseh-tót nemzetegységnek, a cseh-tót szolidaritásnak és dualizmusnak Magyarország szempontjából oly veszélyes eszmemenetére hívta fel a figyelmet Czambel. Publicisztikai tevékenysége voltaképpen ki is merült e figyelmeztetésben, amint hogy e hírlapi cikkei is inkább tudományos értekezések, mint publicisztikai munkák.

Ugyancsak teljesen tudományos alapokon nyugszik a Jókai Mór szerkesztette „Nemzet“ 1885 végén és 1886 elején⁹ „Az irodalmi tót nyelv“ címmel megjelent cikksorozata, amelyben Húrban Miroszlávval és Szvetozárral, valamint Sasínekkal szemben, akik a tót irodalmi nyelv ezeréves fennállásának megünneplésére hívták fel a tótokat, kimutatta, hogy a tót nyelv nem azonos a Ciril és Metód által használt és a keleti egyházba beolvasztott ószlovén nyelvvel, hanem csak a XV. század első felében keletkezett, még pedig cseh behatás alatt, amely nélkül számtalan, ma a tótság zöme által nem használt magyar szót vett volna át. Ugyanekkor azonban hangsúlyozta azt is, hogy a tót és cseh nyelv között a nyelvtan és szókincs különbsége semmivel sem kisebb, mint a szerbek, az alsó- és felsőlauzíciai szorok vagy a nagyoroszok és kisoroszok nyelve közti különbség. A tótoknak az irodalmi cseh nyelvtől való elszakadása szerinte nem erőszakosan, hanem természetes alapon fejlődött ki a XVII. század végén és a XVIII. század elején, mikor a Felvidéken a cseh irodalmi nyelvet a szlovákizmusok annyira elárasztották, hogy a cseh jelleget teljesen elvesztette és így Bernolák Antal csak grammatikailag szentesítette azt, amit az életévek során kifejlesztett.

Mindezek azonban csak foszlányok ahhoz a nagy publicisztikai munkássághoz képest, melyet Czambel Samu, mint a „Slovenské Noviny“ szerkesztője egy évtizeden át kifejtett. Ez a hetenként háromszor, az 1888. választási évben négyszer megjelenő lap 1886 január 2-án indult meg Zatopek Antal felelős szerkesztésében, de már az 1887. évtől kezdve a szerkesztés Czambel kezébe került, akinek szelleme jelölte ki a milenaris év végéig a folyóirat irányát. Mert bár a „Slovenské Noviny“ felelős szerkesztője sajtójogilag Hornyánszky Viktor

⁹ 1885. december 20 és 24, 1886. január 16.

nyomdatulajdonos volt, a közöttük létrejött szerződés értelmében a lap vezetéseért a politikai és büntetőjogi felelősséget Czambel viselte. Ő írta a lap vezércikkeinek túlnyomó részét is, bár azokat nem szignálta és csak tudományos cikkeit, melyek a tót helyesírásra, az idegen szavak ortografiájára, a nagybetűk használatára, a cseh professzorra lett Vlcek „Dejiny literatury slovenskej“ című irodalomtörténetének bírálatára stb. vonatkoztak, látta el Cz vagy Dr. Cz jelzéssel. Ha tehát Czambel publicisztikai működését értékelni és annak tartalmát megállapítani kívánjuk, úgy megismerésünket a „Slovenské Noviny“ e tíz évfolyamának egész anyagára kell alapítanunk. E tanulmány terjedelme azonban nem engedi meg, hogy a lapnak minden közérdekű kérdésben elfoglalt álláspontját ismertessem és ezért meg kell elégednem azzal, hogy a tót kérdésben vallott felfogását próbáljam összefoglalni.

A lap programját második évfolyamának első száma, mely már Czambel szerkesztésében jelent meg, így szövegezte meg. „A tót népnek anyanyelvén keresztül lehetőséget nyújtani, hogy az országos és világesemények mezején kiismerje magát és hogy az általános haladással együtt ő is előremenjen, e mellett a hazafias érzést benne felébreszteni: ez volt a mi kitűzött célunk . . . Magyarország állami eszméje politikai hitvallásunk megdönthetetlen dogmája lesz. A magyar korona területének egységét és oszthatatlanságát mint őseink szent örökségét szívünkön viseljük. Az ország alkotmányát a polgári jogok védpajzsául tekintjük, melyeknek mindnyájan egyformán részesei vagyunk, Egy államnyelv szükségét elismerjük és oda akarunk hatni, hogy megtanulását minden magyar állampolgár hazafias kötelességének tartsa, E mellett azonban szívünkön akarjuk és fogjuk viselni a tót nép reális érdekeit is, a többi között anyanyelvén való művelését az országos törvények határain belül. Mi nem kívánunk a tót nép számára semmiféle különleges előjogokat, semmiféle személyes kiváltságokat, de a magyar alkotmány keretében és hazafias szellemben akarjuk anyanyelvén művelni. Mi nem várjuk az üdvöt a határokon túlról, mert mi itt, e szent földön, ahol atyáink éltek és haltak, mint magyar állampolgárok akarunk élni és halni. Azon fogunk dolgozni, hogy polgártársaink meggyőződjenek arról, hogy né-

punk, ha más nyelvet is beszél, mint ők, éppen olyan hazafiásán gondolkodik, mint ők.”⁷

A „Slovenské Noviny“ tehát a magyar állameszme, a magyar szent korona területi épsége és oszthatatlansága, a legteljesebb hazafiasság álláspontján állott. Loyaltása nem egyedül a trónnak és a dinasztának, nem a császárnak szólt, mint annak idején a hurbanistáké, hanem a magyar királynak, Szent István koronájának és az ezeréves hazának. „A trónhoz és a hazához való hűség — írta egyszer Ferenc Józsefnek 1887. évi hadgyakorlatok alkalmával Nyitrán elhangzott kijelentését kommentálva — elválaszthatatlan fogalmak, azok az urak tehát, akik úgyszólván a magyar király feje fölött kacérokodnak az osztrák császárral és a dinasztiaival, vegyék szívükre Öfel-sége szavait“.⁸

A magyar állameszméhez való viszonya az, amely a „Slovenské Noviny“-t leginkább szembeállította a turócszentmártoni irányzattal, a tót nemzeti párttal és annak szócsövével, a „Národnie Noviny“-val. ő is szívén viseli a tót nép javát, közművelődésének és nyelvének fejlesztését s anyagi boldogulását, de éppen mert azt szívén viseli, helyteleníti a mártóniak szembehelyezkedését az állammal és a kormánnyal. így egy alkalommal, a „Svetlo“ című havi folyóirattal polemizálva, a mártóniak fantasztikus politikájával szembeállította a budapesti tót csoport, azaz önönmaga realista politikáját. Erélyesen tiltakozott e folyóirat ama vádja ellen, hogy „a tót nép vállára a magyar bundát akarja ráteríteni,“ ugyanakkor azonban azt is kijelentette, hogy a tót nép megsegítését a magyar kormánynál kívánja elérni. Nem akarja elmagyarosítani a tót népet, ellenkezőleg, teljes erejével azon dolgozik, hogy az egész tót ethnikum saját anyanyelve, saját irodalma útján fejlessze ki jó tulajdonságait. A mártóniak azonban véleménye szerint ártanak a tót népnek. „Aki a tót népet — írta — nem szűnik meg idegen állam segítségével bízgatni, az ellenség, mert a haza és a király iránti hűtlenséggel fogják vádolni és így ez a nép nem várhatja el, hogy az ő érdekeiről odafenn atyailag gondoskodjanak“.⁹

⁷ 1887. január 1.

⁸ 1887. szeptember 20.

⁹ 1887. május 25.

Ellentétben a mártoniakkal, a „Slovenské Noviny“ a leg-határozottabban elvetette a pánszlávizmus eszmevilágát. A pánszlávizmus szerinte egyes elégedetlenek hiábavaló rajongása, amelynek nagyobb jelentőséget tulajdonítanak, mint amennyit megérdemel.¹⁰ A politikai pánszlávizmus — úgy vélte — lehetetlen, mert a szláv nemzetek még sohasem alkottak közös államot, tehát nincsen közös múltjuk, nincsenek közös történelmi emlékeik, de mindenekelőtt hiányzik az egység, különböző vallásokhoz tartoznak, műveltségük foka nagyon különböző, az általuk lakott területek nagyon széttagoltak és nincsenek természetes határaik.¹¹ A szláv törzsek egyenetlensége közmondásossá vált és ennek igazolására rámutat a lengyel-orosz, szerb-horvát és szerb-bulgár ellentétekre.¹²

Különösen a ruszofilizmust, az Oroszországgal való kacérkodást kárhoztatta. A „Národnie Noviny“ orosz cikkei által keltett benyomásnak tulajdonította azt, hogy a mártoniak által öfelségénél benyújtott petíciókat nem veszik figyelembe. Szemére vetette e lapnak azt is, hogy féloroszl nyelven ír és szakít a szép tót nyelvvel. Szerinte „a ruszisták a legnagyobb ellenségei a tót nép fejlődésének“.¹³ Amikor az orosz nép megkezesztelésének kilencszázéves fordulója alkalmából Kievlben tartott ünnepegeken harmadmagával Mudron Pál tót politikus is részt vett és a dunáninnenl evangélikus egyházkerület Mudron mint egyházmegyei felügyelő ellen elrendelte a fegyelmi vizsgálatot, anélkül, hogy emiatt tisztségéből elmozdították volna, a „Slovenské Noviny“ véleménye az volt, hogy ez a három tót rossz szolgálatot tett a tót nép ügyének is, mivel Magyarország-saját érdekében teljes erejével harcolni kell minden ellen, amiben Oroszországra nézve kedvező tendenciát lát, mert létéről és jövőjéről van szó.¹⁴ Hiszen ekkor már tisztán állott előtte az, hogy az osztrák-magyar monarchia és Oroszország között a Balkánon fennálló autagonizmust békés úton kiegyenlíteni nem lehet.¹⁵ Ismételten figyelmeztette a tótokat az orosz

¹⁰ 1887. augusztus 6.

¹¹ 1889. július 23.

¹² 1889. szeptember 12.

¹³ 1887. május 25.

¹⁴ 1888. október 13.

¹⁵ 1890. július 1.

politika öncélúságára, egoizmusára.¹⁸ Hivatkozott a bulgár példára, akikkel szemben a cár felszabadítónak akart mutatkozni, de mihelyst észrevette, hogy a bulgárok az ő érdekei ellenére kívánják a szabadságot, megsemmisítette a nemzet reményeit és nem riadt vissza semmiféle eszköztől, csakhogy célját elérje.¹⁷ A szlávok politikai uniója szerinte már csak azért is elképzelhetetlen, mert az oroszország, tudatában óriási erejének, nem túrta meg maga mellett semmiféle koordinált, hanem csak egyházi és nemzeti tekintetben teljesen összeforrasztott elemeket.¹⁸

A nacionalista tót közvélemény felett azokban az években uralkodó turócyszentmártoni irányzat oroszimádata miatt a „Slovenské Noviny“ kezdetben Csehország felől nem látott még aktuális politikai veszélyt közeledni és a cseh kérdéssel foglalkozó cikkeket csak a kilencvenes év körül kezdett nagyobb számmal hozni. Az első években a cseh-magyar kérdésnek inkább csak a gazdasági oldalát kísérte figyelemmel és amikor az osztrák-magyar kereskedelmi és vámszerződés 1887. évi megújítása alkalmával az ócseh csoport a magyar mezőgazdasági termények bojkottját hirdette, majd a cseh képviselők a bécsi birodalmi tanácsban védelmet követeltek a magyar malmok versenye ellen, így vágott vissza: „Ha ők nem akarják a mi mezőgazdasági terményeinket vásárolni, mi se vegyük meg tőlük a cseh ipar termékeit“.¹⁹ Rámutatott arra is, hogy a magyar gőzmalmok, melyek főleg Budapesten és Felsőmagyarországon dolgoznak, leginkább tót munkásokat foglalkoztatnak és ebből azt a tanulságot vonta le, hogy „a cseh testvérek, ha pénzükről van szó, nem ismernek semmiféle szláv testvériséget“.²⁰

A cseh államjogi követeléseket ugyancsak Magyarország érdekei szempontjából nézte. Mikor az 1889. évi cseh tartománygyűlési választások alkalmából a Grégr vezetése alatt álló radikális ifjúcsehek a Riegert követő ócsehek felett jelentékeny sikereket értek el és ennek a dualizmusellenes magyar

¹⁸ 1888. március 6.

¹⁷ 1886. szeptember 9.

¹⁸ 1891. június 4.

¹⁹ 1887. április 15.

⁴³ 1893. július 19.

körökben is örömteljes visszhangja támadt, a budapesti tót lap úgy vélte, hogy „ha a cseh államjog a monarchia dualisztikus alapjának megzavarása nélkül megvalósítható volna, Magyarország bizonyosan nem csinálna nehézségeket“, de „a jelenlegi válságos idő nem kedvez az ilyen kísérleteknek“.²¹ I. Ferenc Józsefnek cseh királlyá való megkoronáztatása ellen azonban állást foglalt azzal az indokolással, hogy az 1867. évi kiegyezés alapelveit rendítené meg.²² A cseh-német viszályban semleges álláspontra helyezkedett, „bennünket — írta egy 1890. évi számában²⁵ — a cseh kérdés közvetlenül nem érint. . . . Azonban az osztrák-magyar monarchia érdekében szívből örülnénk, ha ennek a viszálynak egyszer véget vetnének“. Mindazonáltal egyes cikkeiből ki-kicsillan az a rokonszenv, amelyet a viszálykodó felek közül a csehek iránt érez, így amikor 1893-ban az osztrák delegációs választásoknál a cseheket azzal mellőzték, hogy komoly államférfiak velük egy asztalhoz le nem ülhetnek.²⁴ A cseheknek a magyarországi tót kérdésbe való minden beavatkozását persze a leghatározottabban visszautasította, így amikor Rieger a magyar nemzetiségi törvény végrehajtását nemcsak Magyarország, hanem az egész monarchiára nézve károsnak minősítette.²⁵

Már az eddigiekből is kitűnik, hogy a „Slovenské Noviny“ a magyar kormány külpolitikai irányelveit állandóan szem előtt tartotta. Nem volt ez másként belpolitikai téren sem. A tót nép megsegítését a magyar kormánytól várta és tudatosan reálpolitikai alapra helyezkedett. Az „olimposzi magasságban“ trónoló és „exotikus extravaganciákban“ tetszelgő²⁶ turócszentmártoni politikát éppen a tót nép reálpolitikai érdeke miatt kárhoztatta. Mikor Húrban József Miloslav meghalt, nekrológiájában elismerte, hogy szívvel-lélekllel tót volt, de hibáztatta benne, hogy „nem tudott itt, a földön járni“.²⁷ Megindulása évében a csehek példáját ajánlotta a turócszentmártoniak figyelmébe, akik Riegeréknek szemére vetették, hogy egoisták és a

²¹ 1889. július 9.

²² 1889. szeptember 19.

²³ 1890. január 11,

²⁴ 1893. június 17.

²⁵ 1889. november 12.

²⁶ 1887. január 2.

²⁷ 1888. február 25.

tótokat a magyaroknak adták el. „Szerintünk — írta akkor a „Slovenské Noviny“ — ők (a csehek) okos, értelmes politikusok. Politikájuk egoizmusa egészséges, ez a realitás“.²⁸

Reálpolitikai kiindulási pontjának megfelelően elítélte a tót túlzókat, az „ultrákat“. A tényleges állapotot el nem ismerőknek tulajdonította a nagyrócei, znióvárjai és turócszentmártoni gimnáziumok és a Matica bezárását.²⁹ A tótok szerinte a tót vezérek rossz politikája miatt veszítették el nyelvi jogukat, hiszen a szerbek, románok és szászok megtarthatták gimnáziumaikat, amiből az következik, hogy a tót intézetek ügyeiben kibocsátott rendeleteket nem elvi, hanem más okokból adták ki.³⁰ ismételten kigúnyolta a turócszentmártoni tót nemzeti pártot, hogy negyedszázados fennállása alatt egyetlen választókerületben sem tudta behozni a maga jelöltjeit, ami azt bizonyítja, hogy a nép nem áll mögötte.³¹ Már megindulása évében szükségesnek tartotta ellenben a „Slovenské Noviny“, h^óéy k& tiszta tótság álláspontjára helyezkedő tót párt alakuljon, amely egyedül a tót népnek Magyarország érdekeivel elválaszthatatlanul egybekötött érdekeit képviselje“, később pedig helyeselte a „Felvidéki Híradó“-nak azt az eszméjét, hogy a Felvidéken egy hazafias párt szerveztessék.³²

A csehszlovák politikai irányzatnak Masaryk iskolájából kikerült tót képviselői, az úgynevezett hlasisták csak a milénium után kezdtek erősebb befolyást gyakorolni a tót politikára és így a „Slovenské Noviny“-nek Czambel szerkesztése alatt e körrel még kevés dolga akadt. Elsőnek 1895-ben Srobár Lőrinc jelentkezett közülük, aki egy hírlapi cikkében a tótok részére ugyanazt az autonómiát követelte, amellyel a csehek bírnak Ausztriában. A „Slovenské Noviny“ állást foglalt e terv ellen és azt kérdezte, hogy hol van a tótoknak az a földrajzi, politikai és történelmi területe, amelynek részére az autonómiát követelik. Amikor Salvo Károly „Dorn a Skola“ (Ház és iskola) című lapjában és naptárában a „Ceskoslovenská jednota“ (cseh-tót egység) eszméjét kezdte hirdetni, Pastrnek cseh

²⁸ 1886. december 23.

²⁹ 1887. július 29.

³⁰ 1888. április 26.

³¹ 1887. augusztus 10.

³² 1890. augusztus 14.

professzor a prágai lapokban hasonló szellemű cikket tett közzé és 1896 őszén Prágában „a csehek és tótok közti testvéri és baráti kötelékek megerősítésére“ tót estét rendeztek, amelyen Hurban-Vajansky Svetozár, a turócszentmártoni csoport szellemi vezetője is megjelent és azon Holuby lelkész a cseh-tól nemzeti egység mellett azzal érvelt, hogy a cseh nyelv otthonos a tót evangélikus templomokban, a „Slovenské Noviny“ ezeknek a cseh könyveknek a tót evangélikus templomokból való kilakoltatását követelte.³³

Az egyházpolitikai harc során alakult néppártot, melyet az 1896. évi választások alkalmával „aktív passzivitásban“ maradt turócszentmártoni tót nemzeti párt is támogatott, a „Sloven ské Noviny“, mint a szabadelvű párt szócsöve, természetesen nem fogadta szívesen és tót sajtójával, különösen a „Kres-t'an“-nal sűrű polémiákat folytatott.³⁴

A magyarországi nemzetiségek közös frontjának kialakítására irányuló törekvések ugyancsak nem találtak kedvező fogadtatásra a lapnál. Mikor a románok 1892-ben emlékezetes memorandumukat a hazai szlávok nevében is benyújtották a királynál, a „Slovenské Noviny“ a loyális magyarországi tótok nevében a leghatározottabban tiltakozott ez ellen.³⁵ Az 1895. augusztus 10-én tartott nemzetiségi kongresszus határozatait a lap gúnyosan kommentálta,³⁶ és a román komité feloszlása után kijelentette, hogy mindenekelőtt a magyar testvérekkel akar jó viszonyban lenni és csak tizedik sorban a románokkal és a szerbekkel.³⁷

A „Slovenské Noviny“ a nemzetiségi kérdést múltó jelen-ségnek tekintette és úgy vélte, hogy amint elmúltak a vallási viszályok, úgy el fognak múlni a nemzetiségi ellentétek is és el fog jönni az az idő, amikor a különböző nemzetiségek tisztelni fogják egymást és ugyanannak a hazának polgárait nem a nyelv, hanem csak a becsület szerint fogják osztályozni.³⁸ Ez a fel-fogás egyébként megfelel a nemzetiségi kérdés ama modern

³³ 1896. december 1.

³⁴ 1896. április 11, 16, 21. és december 22.

³⁵ 1892. június 2.

³⁶ 1895. augusztus 13.

³⁷ 1896. január 25.

³⁸ 1887. augusztus 3.

koncepciójának, amelyet az európai nemzetiségek kongresszusa is vall, amidőn a nemzetiségi kérdés megoldását ugyanazoktól a módszerektől várja, amelyekkel a vallási kérdést megoldották. Ezzel szemben a formális demokráciának a nemzetiségi kérdés megoldására teljességgel alkalmatlan nézőpontja érvényesült a lapnak abban az állásfoglalásában, hogy „alkotmányos államokban a kisebbségnek alá kell rendelnie magát a többségnek.”³⁹ Ma is feltétlenül megállja azonban a helyét az a nézete, hogy a nemzetiségi kérdést Magyarországon nem lehet kölcsönös megnyugvásra erőszakosan szabályozni, hanem csak jóakarattal, kölcsönös megegyezéssel.⁴⁰ Azzal a fenntartással, hogy ez ne jelentse a kisebbségi nyelveknek az igazságszolgáltatásban és közigazgatásban való teljes jogtalanságát, nem lehet kifogást emelni az ellen a nézete ellen sem, hogy egy hétnyelvű országban a törvényhozásban és felsőbb országos igazságszolgáltatásban lennie kell egy országos nyelvnek⁴¹ és hogy a nemzetiségi szülőknek gyermekeiket, ha nem hazafias kötelességből, úgy egyéni érdekből az államnyelvre taníttatniuk kell.⁴²

A lap egyébként — igen helyesen — a hazafiasság legfontosabb ismervéül nem a nyelvet tekintette. „A bármilyen nyelvű polgárok — írta egyszer — ha teljesítik azt, amit az országos törvény rájuk ró és ha a magyar hazát szeretik, éppen olyan jó hazafiak, mint a magyar testvérek“. Ebből pedig következik az a további tétele is, hogy „a hazaárulás oly szörnyű bűn, hogy ezt a szót nem kellene oly gyakran említeni, ne-hogy meghonosodjék“.⁴³ Hogy a mai magyar állam erős alapjait — írta egyik, a milénium megünneplését előkészítő cikkében — magyarok fektették le, az tagadhatatlan tétel, ez az ő érdemük. Ámde nem kevésbé igaz az, hogy a magyar állam épületének továbbfejlődésénél, valamint az idegen támadások elleni védelemben is, a többi itt letelepedett törzs is részt vett.

Dicséretére válik Czambelnek, hogy magyar belügyminiszteriumi tisztviselő létére publicisztikai önállóságát, ítéletének

³⁹ 1889. január 10.

⁴⁰ 1893. július 29.

⁴¹ 1887. január 25.

⁴² 1887. október 11. és 1888. szeptember 8.

⁴⁸ 1893. július 19.

megvesztegethetetlenségét megőrizve lapjában bátran állást foglalt a hatóságok és a magyar társadalom tótelles megnyilatkozásai ellen is, ha azok meggyőződése szerint ártalmára szolgáltak az országnak. Jellemzésül csokorba kötöm a „Slovenské Noviny“ néhány ilyen állásfoglalását. Kostenszky Gézának, a F. M. K. E. korán elhunyt kitűnő titkárának a „Nyitramegyei Szemlé“-ben a magyarosítást hirdető cikkével szemben erélyesen kijelentette, hogy a „lakosság megmagyarosításáról nem lehet szó“.⁴⁴ Mikor Mikszáth Kálmán, akinek beszéleyeit egyébként gyakran közölte, tiltakozott az ellen, hogy a „Pesti Hírlap“ őt tótnak mondotta, mert ez őt az egész közvélemény előtt kompromittálja, Czambel lapja fájaltai, hogy a nagy író kompromittálásnak tekinti, ha véletlenül azt állítják róla, hogy a tót népből származik.⁴⁵ A leghatározottabban tiltakozott a „Pesti Napló“-nak — a legjobban a világháború által megcáfolt — az ellen az állítása ellen, hogy Turóc, Árva, Liptó és Trencsén megyék lakossága háború esetén megbízhatatlan volna.⁴⁶ Zólyom megyének az országgyűléshez intézett feliratát, amely a nemzetiségi törvény megváltoztatásával a magyar nyelvnek kizárólagos állami nyelvvé nyilvánítását, a nemzetiségi agitációra való tekintettel a büntetőtörvénykönyv megszigorítását, a felekezeti iskolák feletti szigorúbb felügyeletet, az érettségi és tanítói képesítő vizsgáknak állami bizottság előtt való letételét, valamint az egyesülési és gyülekezési jog revízióját követelte, helytelenítette és a hazafiatlanság fogalmának aprólékos definiálását követelte, hogy az állampolgárok tudják, mit kell betartaniuk és mitől kell óvakodniuk.⁴⁷ Grünwald Béla öngyilkossága alkalmával irt nekrológiában a nagy magyar nacionalista közíró minden érdemének elismerése mellett is hibájául rótt fel azt az elfogultságát, hogy mindenkire, aki tótul tudott írni, bizonyos bizalmatlansággal tekintett, mert pánszlávizmusra való hajlandóságot tételezett föl benne és e tekintetben senkitől és semmi módon nem engedte magát kapacitálni.⁴⁸ Bethlen Gábor grófnak a „Magyar Hírlap“-ban meg-

⁴⁴ 1887. június 11.

⁴⁵ 1887. november 18.

⁴⁶ 1888. január 14.

⁴⁷ 1893. december 21.

⁴⁸ 1891. május 14.

jelent cikkével szemben, amelyben hibájául róttá fel a kormányt, hogy huszonöt esztendő alatt sem volt képes a magyar faj hegemoniájának megerősítésére s a nemzetiségi törvény szükségét sem ismerte el, a „Slovenské Noviny“ maga is a törvény revíziója mellett foglalt állást, legyen bár e revízió még oly alapos is, feltéve, hogy az új törvény nemcsak papíron létezzék, hanem tényleg végre is hajtsák. „Nincs rosszabb — írta nála egyébként szokatlan szenvedéllyel — mint valakinek sokat ígérni és keveset betartani és hozzá még örökös szemrehányásokat tenni neki azért, amit ígértünk. Hadd szűnjön meg egyszer az állandó koldulás és állandó gyanúsítás. Mert ezt már nem lehet kibírni, ilyen bánásmóddal nem lehet megnyerni a nemzetiségeket. . . Nem ismerjük el, hogy nekik okuk volna meghalni. Nem ismerjük el, hogy az országra nézve jobb volna, ha itt nem volnának nemzetiségek. Hiába, a dolgokat úgy kell venni, ahogy vannak és nem úgy, amilyeneknek azokat kívánjuk“.⁴⁹ A fenti értelemben máskor is követelte a nemzetiségi törvény revízióját.⁵⁰

Másfelől azonban sok esetben igen meggyőző érvekkel mutatta ki azt, hogy Magyarországon a magyarok egyedül abban vannak előnyben a többi polgár felett, hogy nyelvük az állam nyelve. „Minden más tekintetben — állapította meg — egyenjogúak vagyunk. Aki az államnyelvet megtanulja és az országos törvényeknek engedelmeskedik, az előtt nyitva áll az út valamennyi országos hivatal felé, származásra és fajra való tekintet nélkül“.⁵¹ Az az állítás, hogy sem a parlamentben, sem a bíróságnál, sem az iskolákban, sem a hadseregben nincsenek tótok, egyszerűen valótanságon alapul, ellenkezőleg, nincsen olyan hivatal, ahová a tót nép fiait is nem küldték volna és közülük sokan meg is becsülik anyanyelvüket, csak persze nem tartoznak a szentmártoni párthoz.⁵²

Mint oly sokaknak, akik a politikában a bölcs mérséklet középutján igyekeznek járni, úgy Czamelnek is bizonyára nem egy keserű órában volt része a miatt, hogy mind tót, mind magyar részről bizonyos körök bizalmatlanok voltak a lapjá-

⁴⁹ 1893. június 24.

⁵⁰ 1893. október 10.

⁵¹ 1887. október 11.

⁵² 1887. augusztus 6.

ban követett irányzattal szemben. Erre vall a „Slovenské Noviny“ több helye. Így egy alkalommal felpanaszolta, hogy „ha a tót közönség lelkére kötjük, hogy a magyar nyelvet is gyakorolja, ezt a tót faj elleni árulásnak tekintik és magyaroknak neveznek. Mások megint pánszlávoknak szidnak azért, mert tótul írunk“.⁵³

A „Slovenské Noviny“ Czambel szerkesztésében megjelent évfolyamainak még egy, ma is időszerű témájáról kell még szólnom és ez a tót nép gazdasági megsegítése. A szegénység és kivándorlás ellen a tótoknak az alföldi kincstári uradalmakban való letelepítésén⁵⁴ kívül elsősorban a felvidéki gyáripar fejlődésének előmozdítását ajánlotta orvosszerű.⁵⁵ A kormány 1890-ben valóban be is terjesztette a magyar ipar támogatásáról szóló javaslatot. Egyes nacionalista tót lapok nemzeti szempontból mindazonáltal aggályokat nyilvánítottak e javaslattal szemben azon az alapon, hogy az idegennyelvű munkástelepek a tót nemzeti törekvéseket akadályozni fogják. Czambel lapja ezzel szemben — és végkövetkeztetését az azóta lefolyt évtizedek napnál fényesebben igazolták — azzal érvelt, hogy a soknyelvű telepek és a kulturális érintkezés nivelláló hatása át fogja hidalni a nemzeti válaszközöket, az egyoldalú törekvések útját el fogja torlaszolni és emelni fogja a tót nép kultúrfokát, annak tehát úgy gazdasági, mint szellemi tekintetben javára fog válni. Az ipar és kereskedelem nemzetközi jelleggel bír és azokon, akik ezt is „nemzeti szempontból“ nézik, segíteni nem lehet.⁵⁰

A „Slovenské Noviny“ szerkesztőségéből személyi okokból történt kiválása utáni években Czambel publicisztikával alig foglalkozott. Szabad idejének úgyszólván teljes egészét a tudományos munka foglalta le. A „Slovenské Pohlady“-ban megjelent tanulmánya a tót irodalmi nyelvről mégis általánosabb érdekű, mert itt azok ellen a bírálatok ellen védekezve, amelyek „Rukovät spisovne reci slovenskéj“ (A tót irodalmi nyelv kézikönyve) című művével szemben elhangzottak, ki jelentette, hogy nem akar a cseh nyelvtől távolálló valamilyen

⁵³ 1891. július 9.

⁵⁴ 1892. március 19.

⁵⁵ 1888. augusztus 8.

⁵⁶ 1890. március 27.

tót nyelvjárást a tót irodalmi nyelv rangjára emelni, hanem csak olyan reformokra gondol, melyek nemcsak hogy összhangban állanak az irodalmi tót nyelv történelmi fejlődésével, hanem amelyeket e fejlődés alapelvei valósággal megkövetelnek.⁵⁷

Ezekben az években a politikai csehszlovákizmus hívei már erős rohamot indítottak a tót közvélemény megnyerésére. 1896-ban — egyelőre még a turócszentmártoniak közreműködésével — Prágában megalakult a „Ceskoslovenská Jednota“ (Csehtót egység), amely „Csehország és Morva, Szlovenszko és Szilézia a mi hazánk“ jelszóval fogott hozzá a cseh-tót kölcsönöség programjának valószínűsítéséhez. Az egyesület elnöke, Pastrnek Ferenc prágai egyetemi tanár többször beutazta a Felvidéket és „Slovensko“ című művében a tótoknak a „cseh nemzet többi részével“ való kulturális egységét hirdette, titkára Kálal Károly pedig a csehszlovák egységről írt egyik tanulmányában a 8,3 milliós cseh-tót nemzetben rejlő politikai hatalmat csillogtatta meg a tótok előtt. 1897 óta rendszeressé vált Masaryk turócsbesztercei nyaralása. 1898-ban Szakolcán Blaho Pál szerkesztésében megindult a „Hlas“, a Prágában nevelődött tót ifjaknak új korszakot nyitó havi szemléje. 1900-ban az ócseh Rieger is már azt hirdette, hogy a csehek és tótok egy nemzetet alkotnak és közöttük csak szójárás eltérésekről lehet szó. 1901-ben megjelent Meakulpinskynak „Co hatí Slováký“ (Mi gátolja a tótokat) című híres röpirata, amelyben a nyelvi dualizmus helyett már a nyelvi egység visszaállítását követelte.⁵⁸ Egy szóval az a mozgalom, amelynek veszélyére Czambel már első hírlapi cikkeiben felhívta a magyar közvélemény figyelmét, egyre nagyobb arányokat öltött.

1902-ben „A cseh-tót nemzetegység múltja, jelene és jövője“ címmel megjelent művében, amely publicisztikai munkásságának csúcspontja, Czambel újból tollat ragadott ellene. E hatodfélíves munkájának célját a szerző úgy foglalta össze, hogy összehordja a cseh-tót nemzetegység kérdésére vo-

⁵⁷ S. P. 1901. 7—23. sz.

⁵⁸ V. ö. Czambel: „A cseh-tót nemzetegység múltja, jelene és jövője.“ Turócszentmárton 1902, 1—9 1. és „Slováci a ich rec“, V Budapesti 1903, 243—250, valamint Steier Lajos: „A tót kérdés“ Liptószentmiklós 1912, 142 sk. 1.

natkozó adatokat és a kérdésre az illetékes tényezők figyelmét felhívja, a többit pedig a publicisztikára és a hivatásos politikusokra bízta.⁵⁹ Mindazonáltal e munka, bár érvelése mindig tudományosan alapos, mégis csak publicisztikai mű, mert — mint írja — a tót népnyelv átkutatásánál eredetileg csak a tudományos szempont vezérelte, de tudja és érzi, hogy a dolgoz közművelődési és politikai szempontból is egyaránt fontos.⁶⁰ Ezért e művecskét maga is közművelődési és politikai tanulmánynak nevezte, sőt tendenciózus voltát is elismerte⁶¹ és nem érte be tudományos megállapításokkal, hanem több közérdekű javaslatot is terjeszt benne elő és azok számára meg akarja nyerni a kormány hozzájárulását.

A Csekoslovenská Jednota és a hlasisták működésének ismertetése után a szláv nyelvészeknek azzal az álláspontjával szállott szembe, amely szerint a tót nép a cseh nemzet alkotó része és hogy a tót nyelv cseh szójárás. Korábbi tudományos értekezéseinek eredményeire támaszkodva nem tagadja ugyan azt, hogy a tót irodalmi nyelv cseh szójárás benyomását kelti, de „valamely népnek az etnográfiai jellegét. . . nem az irodalmi nyelve adja meg. . . , hanem az illető népnek a saját anyanyelve⁶² A cseh husziták a Felvidékre való megtelepedésének történelmi eseménye erős hatással volt a tótok nemzetiségi viszonyaira és a cseh nyelv behatolva az egyházi és világi használatba, oly mély benyomást tett a tótokra, hogy irodalmi nyelvükül fogadták el. Pozícióját erősítette a reformáció és így hatalmasodott el a XVI. és XVII. században.⁶³ A XVIII. század és a XIX. század folyamán kialakult ugyan a külön tót irodalmi nyelv, de ez nem tükrözi vissza a tót népnyelv sajátosságait, műnyelv, melynek a kodifikátor nem művelődési, hanem politikai missziót tűzött ki feladatul, nevezetesen azt, hogy hidat verjen a cseh nyelvhez való visszatérésére.⁶⁴ Más azonban az irodalmi tót nyelv és más a tót nép nyelve és Czambel számos példával igazolja, hogy a tót nép másként beszél, mint ahogy

⁵⁹ 9 l.

⁶⁰ 56 l.

⁶¹ Slováci a ich rec 23 l.

⁶² 10 l.

⁶³ 14 l.

⁶⁴ 19-20 l.

számára írnak.⁶⁵ Ebből pedig ezt a következtetést vonja le: „Abban a pillanatban, amelyben a magyarországi tót nép nyelvét feltárjuk, grammatikailag és szótárilag feldolgozzuk s a fent feltüntetett elvek alapján a cseh nyelvtől szigorúan elválasztjuk, — a szláv nyelvészek és etnográfusok elvesztik az alapot arra, hogy a tót népet a cseh nemzet alkotórészenek s a tót nyelvet cseh szójárásnak tekintsék. S ugyanabban a pillanatban megszűnik a csehek erkölcsi joga a tótok dolgaiba való beavatkozásra“,⁶⁶ Szemlét tartva a cseh-tót nemzetegységre vonatkozó cseh nyilatkozatok egész során, arra az eredményre jut, hogy a csehek e kérdést főleg politikai szempontból tárgyalják s amennyiben közművelődési szempontból szólnak hozzá, szintén a politikai mozzanat vezérli őket,⁶⁷ Öntudatosan csak a csehek jártak el, csak ők törtek következetesen és állhatatosan a kitűzött cél felé, míg a tótok inkább ösztönszerűleg, mint meggyőződésből védelmezték a tót nyelv önállóságát, a magyar publicisztika pedig soha nem hatolt a kérdés mélyére.⁶⁸ Az irodalmi kölcsönösség csak eszköze a cseheknek a nemzetegység megteremtésére.⁶⁹ A csehek és a csehbarát tótok nem szűnnek meg a cseh nyelv érdekében propagandát csinálni, amiből Czambel arra következtet, hogy az irodalmi kölcsönösség nem életerős,⁷⁰ hiszen a „Národnie Noviny“ is teljesíti ugyan a kölcsönösségből folyó kötelességeket, de az irodalmi és nyelvi egység kérdését tárgyalatlannak véli.⁷¹

Ezek után Czambel a cseh-tót nemzetegység megtörésének eszközeit így foglalta össze: „A tót népnyelv átkutatása s a cseh nyelvvél szemben állítása a tótoknál, és — a cseh nyelv kiküszöbölése az ev. tót egyházközségekből.“⁷²

Az első irányban javaslata ez volt: „Kutattassa át a magas kormány a tót nép nyelvét s dolgoztassa azt fel úgy, hogy a szláv tudósok és etnográfusok végre valahára belássák, hogy a tót nyelv nem a cseh nyelv szójárása és a tót nép nem

⁶⁵ 20 sk. 1.

⁶⁶ 28 1.

⁶⁷ 33 1.

⁶⁸ 34—35 1.

⁶⁹ 38 1.

⁷⁰ 45 1.

⁷¹ 47—48 1.

⁷² 52 1.

a cseh nemzet alkotórésze“.⁷³ E javaslata mellett a következő érveket hozta fel: 1. A cseh nyelv barátai, ügyük részére semmi jót nem várnak a tót nyelv átkutatásától és mozgósítják a cseh nyelvtudósokat a cseh álláspont szakszerű megvédésére. Hiszen mikor ő 1900-ban megkezdte a tót népnyelv tanulmányozását, egy prágai folyóirat e miatt nekitámadt a magyar kormánynak, mert tanulmányát úgy fogta fel, hogy az a kormány kezdsére és megbízásából történt.⁷⁴ 2. Fogadjuk védelmünkbe a tótok nyelvét a cseh nyelv hódító akciójával szemben, mert különben szemeink láttára végleg átevez a 2 milliónyi honpolgárság egy olyan kultúra medrébe, amelynek szelleme nem egyez a magyar honpolgárság szellemi világával. Lépünk közbe, amíg nem késő és biztosítuk a tót népnyelv önállósítását. . .⁷⁵ A cseh-tót nemzetegység eszméje olyan természetű, hogy azt rendszabályokkal megszüntetni nem lehet. E kérdést évszázadok fejlődési folyamata hozta létre s nem az újabban szereplő nemzetiségi faktorok szeszélye. Ez okból e kérdést csak alapos intézkedéssel, az irodalmi tót nyelv megreformálásával, illetve a cseh befolyás megszüntetésével lehet végleges és kielégítő módon megoldani.⁷⁶

A cseh egyházi nyelvnek az evangélikus egyházból való kiszorításának szükségét pedig így okolta meg Czambel: A tót nyelv önállósítása e nélkül biztosítva nincs.⁷⁷ Az evangélikus tótoknál használt biblistina ugyanis szóról-szóra azonos a biblia modern cseh nyelvével.⁷⁸ Ezzel szemben a lelkészek legnagyobb része irodalmi tót nyelven prédikál és így az irodalmi tót nyelv a cseh nyelv kiküszöbölése folytán gyakorlatilag már csak csekély erősítést: bibliát, énekes könyvet és katekizmusokat nyer-ne.⁷⁹ De ez mégis azzal az eredménnyel járna, hogy a tót nép kezdene különbséget tenni a tót könyv és cseh könyv között, megtönrék a cseh nyelvnek varázshatása, amely a tót nyelv cseh-szedésében nyer kifejezést és feleslegessé válnék, hogy a hívetket előbb a cseh nyelvre, mint hitoktató eszközre s csak azután

⁷³ 57 l.

⁷⁴ 53—55 l.

⁷⁶ 57 l.

⁷⁶ 59—60 l.

⁷⁷ 67 l.

⁷⁸ 71 l.

⁷⁸ 73—74 l.

a hit tantételeire oktassák. Ehhez sorakoznék az a nyereség, hogy lebontatnék végre ama hidak utolsója is, amelyeken évszázadok óta a cseh-tót közös kulturális élet közlekedett.⁸⁰

Munkája végén Czambel azt a véleményét fejezte ki, hogy a kérdést mindvégig mint közművelődési kérdést kell tárgyalni,⁸¹ A népnyelv alapján önállósított tót nyelvet nemcsak a tót művelődés, hanem a magyar nyelv felvidéki érdeke is kívánja, melyen már az is sokat lendítene, ha megszűnnék a tótoknál a cseh és az elcsehesedett irodalmi tót nyelv elsajátítására fordított munka. A tótok tudásvágya egy más irányban, a magyar nyelv megtanulásában keresne kielégítést.⁸² A tót népnyelv azonkívül meg is könnyítené a magyar nyelv tanulását, mert szókötése sok tekintetben megegyez a magyaréval⁸³ s a magyar nyelv megtanulására a népnyelven írt segédkönyvek érthetően megmagyaráznák a magyar nyelvet,⁸⁴

Tót részről e brosúrája miatt Czambelt éles támadások érték, A cseh lapok közül főleg a Massaryk-féle „Cas“ és a „Hlas Národu“, a tót lapok közül pedig úgy a néppárti „Ludové Noviny“, mint az evangélikus „Církevní Lísty“ tévedéssel, meg gondolatlansággal, a viszonyoknak nem elégséges ismeretével, megvesztegetettséggel, áruházzal, hamisítással stb. vádolták.⁸⁵ Ezeknek, a következő évben „Slováci a ich rec“ (A tótok és nyelvük) címmel megjelent nagy művében önérzetesen így válaszolt: „Engem teljesen kielégít az a meggyőződés, hogy kötelességemet teljesítem, ismerem a tót irodalmi nyelv fejlődését és mindent, ami ezzel összefügg. Ez a fejlődés önmaga gondoskodik arról, hogy a jövő rehabilitálja a nevemet és mindazok nevét, akikkel együtt haladok a tót irodalmi nyelv történelmi fejlődésének útján“.⁸⁶

A „Slováci a ich rec“ utolsó fejezete különben tót verziója a magyar brosúrájának. Részben más gondolatfűzéssel és irodalmi utalásokkal, nagyban-egészben az utóbbi tartalma ismétlődik meg benne. Új csak az a rész, amelyben a tót irodalmi

⁸⁰ 75 1.

⁸¹ 77 1.

⁸² 80 1.

⁸³ 81 1.

⁸⁴ 83 1.

⁸⁵ Slováci a ich rec 267 1.

⁸⁶ U. o. 268 1.

nyelv teljes önállósulásának kulturális következményeivel foglalkozik és azoknak előnyös voltát bizonyítja tót fajtestvéreinek. Véleménye szerint ugyanis a tót irodalmi nyelv kérdése a csehek és magyarok számára politikai, a tótok számára azonban elsősorban kulturális probléma.⁸⁷ Érvelésének gondolatmenetét így foglalhatom össze. A tót irodalmi nyelv teljes önállósítása esetén valamennyi tót reális alapon érezné magát és önmaga kezdene törődni a tótok kulturális szükségleteivel, míg eddig mindent a cseh irodalomtól és a cseh kultúrától vártak.⁸⁸ A tótoknak saját anyanyelvükön kívül még cseh nyelven való művelése csak meggátolja művelődésüket. Mít ér a tótnak a nagy cseh irodalom, ha nem érti meg?⁸⁹ Ha Kálal a tótokat az elmagyarosodással ijesztgeti, úgy Czambel válasza az, hogy a csehek kultúrájukkal ötszáz éven keresztül csehesítették a tótokat, de azok alapjában mégis tótok maradtak, minthogy az maradt a magyar iskolákból kikerült tót nemzedék is. Nem kell féltetni a tótokat; hegyeikben, társadalmi elszigeteltségükben ők maguk hosszú időre megőrzik még néprajzi jellegüket. A cseh kultúrának a magyar elleni harcát nem a nemzeti rokonszenv fogja eldönteni, hanem csak a tényleges viszonyok, éppen úgy, mint annak idején a tót irodalmi nyelv önállósulásánál. E harc különben sem oly fontos a tótok számára. A tót írók és újságírók fejtsenek ki oly működést, hogy mentől előbb és mentől megfelelőbben elégíthessék ki a tótok művelődési szükségleteit és mellesleg, hogy önmaguk mely forrásból merítik műveltségüket.⁹⁰

Ha ezekután arra a kérdésre keresünk választ, hogy Czambel publicisztikai működése a halála óta eltelt harmadfél évtizednek immár történelmi távlatából nézve, tudott-e értékálló gondolatokat termelni, úgy nem szabad Chrobákkal, aki különben műveinek értékét elismeri, egyszerűen pálcát törni felette azzal, hogy „politikailag szerencsétlenül orientálódott, nem hitt a cseh-tót együttélésben,”⁹¹ A csehek és a tótok közti politikai, kulturális és gazdasági viszony kérdésében ugyanis a történelem korántsem hozott még végleges, megfélembhezhetlen

⁸⁷ 240 és 254 l.

⁸⁸ 259 l.

⁸⁹ 263 l.

⁹⁰ 265 l.

⁹¹ „Rukovät dejin slovenskej literature“ Praha 1932. 77 l.

ítéletet. Csehszlovákia határain belül és azokon kívül még teljes erővel folyik a küzdelem a körül, hogy a tótok a hlasisták elgondolása szerint politikailag teljesen beolvadjanak-e a cseh nemzetbe, vagy a nemzeti öncélúság jegyében — akár a teljes állami önállóság, akár az autonómia formájában — a csehektől különálló politikai nemzeté váljanak, avagy hogy — egy előzetes népszavazás eredménye alapján, vagy más módon — visszatérjenek Magyarországhoz, amelyhez hosszú századokon át tartoztak. Adáz harcok folynak még a tót nép kebelében a körül is, hogy a tót irodalmi nyelvnek a csehtől való elszakadását, Bernolák Antal és Stúr Lajos nagy művét tovább kell-e fejleszteni, vagy pedig a két nyelv helyesírásának lassú, de fokozatos egyesítésén keresztül nem kell-e visszaállítani az irodalmi nyelv és vele a kultúra egységét, amint azt legutóbb Vázny meg is kísérelte már. És talán még élesebb küzdelem folyik a csehszlovák állam úgynevezett történelmi országainak és a dezindustrializálásra ítélt Szlovenszónak gazdasági érdekei között.

Miként láttuk, Czambel a ruszofil pánszlávizmussal, a csehszlovák nemzetegység és az autonomista irányzattal szemben a hungarista gondolatot képviselte. Tót volt, nemzetét és annak nyelvét a reálpolitikai lehetőségek határain belül híven szolgálta nemcsak a tudomány, de a publicisztika eszközeivel is, de népének boldogulását egyedül Magyarországon belül tudta elképzelni. Szellemi vezetője volt a tót nép ama csoportjának, amelyet ellenfelei magyarórnak szoktak gúnyolni. Be kell valtanunk, hogy e csoportot mozgató népi erők máig sem részesültek abban a tárgyilagos megítélésben, melyet megérdemelnek. Ha például Seton Watson azt állítja, hogy az úgynevezett magyaron szellem növekedése egyfelől a szélsőséges magyar propagandista buzgalomnak, másfelől a tótok gyengülő erejének volt a következménye,⁹² melyet az étel elvonása folytán beállt testi leromláshoz hasonlít, úgy ez túlságosan kényelmes elintézése ezeknek a nemcsak pillanatnyi politikai, de konstans történelmi, társadalmi és gazdasági forrásokból is táplálkozó erők-

⁹² „Slovakia then and now“. London 1931, 25 I.

nek. A magyar állam tót köztisztviselői, amint azt a legjobban Czambel példája mutatja, távolról sem váltak mindig a nemzeti apoztázia árán azokká, mint Scotus Viator mondja,⁹³ mert ahogy az utóbbi által felsorolt Rosebery, Campbell-Bannermanntól, Balfourtól vagy Macdonaldtól skótságukat, Hodzától, Déreertől, Micurától és Kállaytól tótságukat nem lehet elvitatni, úgy viszont ezeknek a „magyarónoknak“ tótságát sem lehet tagadni. Ahogy például Schleswigben az ugyanazt a plattdeutsch nyelvjárást beszélők egyik csoportja Dániához, a másik Németországhoz húzott, ahogy a flamandok egy része hű Belgiumhoz, a másik ellenben autonomista vagy szeparatista tendenciákat követ, úgy a „csehszlovák“ irányzat és az autonomisták mellett előreláthatólag sokáig lesznek még magyaron tótok is. Ha Masaryk 1919 elején elutasította a tót nép megszavaztatásának gondolatát is,⁹⁴ ha Srobár az amerikai Tót Ligánál a magyarónokra való hivatkozással indokolta meg, hogy szerinte miért nem lehetséges a tót országgyűlés a pittsburgi szerződésnek megfelelő összehívása,⁹⁵ ha Ivánka Milán még 1929-ben, a Tuka-per főtárgyalásán is eskü alatt azt vallotta, hogy az első tót országgyűlés a Magyarországhoz való visszatérést határozta volna el,⁹⁶ úgy ez mind azt bizonyítja, hogy Czambel Samu, valamint a Turóc kivételével a „Národnie Noviny“-nál is jobban elterjedt „Slovenské Noviny“ és testvérlapja a „Vlast a Svet“, továbbá a Magyarországi Tót Közművelődési Egyesület nem végezték légüres térben munkájukat és az nem is volt meddő. A kiegyezés utáni korszakkal foglalkozó magyar történetírás azonban, sajnos, eddig alig vette észre ennek az irányzatnak a jelentőségét s e fejezet még átértékelésre szorul.

Ami a részleteket illeti, Czambelnek a pánszlávizmusra, a cseh-tót nyelvi, kulturális és gazdasági viszonyra, a biblistinának az evangélikus egyházközségekből való kiszorítására, a

⁹³ U. o.

⁹⁴ „Cesta demokrace“. Praha 1933. I, 71 l.

⁹⁵ Levele közölve: „Les Négociations de la Paix Hongroise“. Tome II. Budapest, 1921. 131 l.

⁹⁶ Prof. Docteur François Jehlicka: „Une Etape du Calvaire Slovaque. Le Procès Tuka. (1929—1930.)“ Paris 1930. 48 l.

nemzetiségi kérdés megoldásának módjára vonatkozó nézeteit a halála óta lezajlott események sok tekintetben máris igazolták. A tót Matica 1932. évi közgyűlése, a tót bibliafordítás és a tót gazdasági köröknek az egyoldalú prágai gazdasági politika ellen indított akciói felett valóban Czambel szelleme lebegett.